

Michael J. Sandel:
Mi igazságos ... és minek? 14/a

3. Rendelkezünk-e magunk felett? Libertarianizmus

Minden ősszel a *Forbes* magazin közzéteszi a négyszáz leggazdagabb amerikai listáját. Több mint egy évtizeden keresztül Bill Gates vezette a listát, ahogy 2008-ban is, amikor vagyonát a *Forbes* 57 milliárd dollárra becsülte. A klub tagjai között van Warren Buffett befektető (2. hely, 50 milliárd dollárral), a Wal-Mart tulajdonosai, a Google és az Amazon alapítói, válogatott olajüzletemberek, kockázati tőke-társaságok menedzserei, médiamogulok, ingatlanfejlesztő nábobok, Oprah Winfrey, egy televíziós beszélgető műsor vezetője (155. hely, 2,7 milliárd dollárral) és George Steinbrenner, a New York Yankees tulajdonosa (holtversenyben az utolsó helyen, 1,3 milliárd dollárral).¹

Olyan hatalmas az amerikai gazdaság felső szejletének vagyona még válságtól legyengült állapotában is, hogy pusztán 1 milliárd dollárral alig lehet feljutni a *Forbes* 400-as listára. Valójában az amerikai lakosság leggazdagabb 1%-a az ország vagyonának egyharmadát tudhatja a magáénak, ami több, mint az amerikai családok alsó 90%-ának vagyona összesítve. Az amerikai háztartások felső 10%-a a jövedelem 42%-át és a vagyon 71%-át birtokolja.²

A gazdasági egyenlőtlenségek nagyobbak az Egyesült Államokban, mint a többi demokráciában. Vannak, akik azt gondolják, hogy az egyenlőtlenség igazságtalan, és a gazdagokat meg kéne adóztatni, amiből a szegényeket lehetne segíteni. Mások ezzel nem értenek egyet. Ők azt mondják, semmi tisztességtelen nincs a gazdasági egyenlőtlenségekben, feltéve, hogy nem erőszak vagy csalás, hanem az emberek által a piacgazdaságban hozott döntések eredményei.

A Ha - Kinek van igaza? Ha Ön azt gondolja, hogy az igazságosság a boldogság maximalizálása, akkor valószínűleg a vagyon újraelosztását támogatja, a következő megfontolásokból: tételizzük fel, hogy

Rendelkezünk-e magunk felett?

elveszünk 1 millió dollárt Bill Gatestől, és 10 000 dolláronként szétosztjuk száz rászoruló között. Az összesített boldogság valószínűleg emelkedni fog. Gatesnek aligha fog ez a pénz hiányozni, míg a száz kedvezményezett mindegyikének nagy örömet fog okozni a 10 000 dolláros váratlan ajándék. Az ő kollektív hasznosságuk jobban fog növekedni, mint amennyivel Gates hasznossága csökken.

A haszonelvű logikával a vagyon egészen jelentős újraelosztása indokolható; e logikát követve mindaddig folytathatjuk a pénz elvételét a gazdagoktól a szegények javára, amíg Gatesnek a tőle elvett utolsó dollár miatt érzett fájdalma megegyezik a kedvezményezettek boldogságával.

Ez a Robin Hood-forgatókönyv legalább két szempontból is támadható: az egyik a haszonelvű gondolkodáson belül értelmezhető, a másik azon kívül. Az első ellenvetést felhozók aggódhatnak amiatt, hogy a magas adóztatás, különösen a jövedelem adóztatása, csökkenti az ösztönzést a munkára és a befektetésre, ami a termelékenység csökkenéséhez vezet. Ha a gazdasági torta nagysága csökken, kevesebbet lehet újra elosztani, és az összesített hasznosság is csökkenhet. Így aztán mielőtt Bill Gatest és Oprah Winfrey-t túlságosan megadóztatnánk, a haszonelvű nézetek hívének fel kell tennie kérdést, hogy vajon ennek révén nem fognak-e ezek az emberek kevesebbet dolgozni és ennek révén kevesebb pénzt keresni, ami ahhoz vezethet, hogy kevesebb pénzt lehet újra elosztani a rászorulóknak javára.

A második ellenvetés szerint ezek a kalkulációk lényegtelenek. A gazdagok megadóztatása a szegények javára igazságtalan, mert alapvető jogot sért. Pénzt elvenni Gatestől és Winfrey-től az ő egyetértésük nélkül, még ha jó célt is szolgál, kényszerítés. Megsérti azon jogukat, hogy a pénzükkal azt csináljanak, amit akarnak. Azokat, akik ilyen alapon ellenzik az újraelosztást, gyakran „libertariánusoknak” hívják.

A libertariánusok a korlátozásmentes piacok hívei, és ellenzik az állami beavatkozást – nem a gazdasági hatékonyság, hanem az emberi szabadság nevében. Gondolatmenetük központi eleme, hogy

Hinta példány!

B Libertariánus állás-pont

a szabadság mindannyiunk alapvető joga, ami azt jelenti, hogy a birtokunkban lévő dolgokkal tetszés szerint rendelkezhetünk, feltéve, hogy tiszteletben tartjuk mások jogait, hogy ugyanígy tegyenek.

A minimális állam

Ha a jogokkal kapcsolatos libertáriánus elmélet helyes, akkor a modern állam számos tevékenysége illegitim, és a szabadság megsértésének tekinthető. Csak a minimális állam – amely kikényszeríti a szerződések betartását, védelmezi a magántulajdont a lopás ellen, és fenntartja a békét – egyeztethető össze a libertáriánus jogelmélettel. Bármely állam, amely ennél többet tesz, morálisan nem indokolható.

A libertáriánusok háromféle tevékenységet és törvényt utasítanak el, amelyeket a modern állam rutinszerűen végez:

1. A libertáriánusok ellenzik azokat a törvényeket, amelyek megvédik az embereket attól, hogy saját maguknak kárt okozzanak. A biztonsági öv használatát vagy a bukósisak kötelező viselését előíró törvény jó példa erre. Még ha felelőtlennek is tekintjük a bukósisak nélküli motorozást, és még ha a bukósisak életet ment is, vagy megakadályoz szörnyű sérüléseket, a libertáriánusok azzal érvelnek, hogy az ilyen törvények megsértik az egyén jogát, hogy eldöntsék, milyen kockázatot vállalnak. Feltéve, hogy harmadik fél nem sérül, és a motorosok képesek saját orvosi számláikat kifizetni, az államnak nincs joga arra, hogy előírja, milyen kockázatot vállalhatnak testük és életük rovására.

2. A libertáriánusok elutasítják, hogy a törvény erejével kikényszeríthetők legyenek az erénnyel kapcsolatos megfontolások vagy a többség erkölcsi nézeteinek előmozdítása. A prostituációt sokan erkölcsileg elítélendőnek tartják, de ez nem indokolja olyan törvények meghozatalát, amely tiltja, hogy felnőttek szabad akaratukból ilyen tevékenységben részt vegyenek. Számos közösségben a többség elutasítja a homoszexualitást, de ez nem ad okot arra, hogy a törvény erejével megfosszuk a meleg embereket attól a joguktól, hogy ők válasszanak szexuális partnert maguknak.

3. A jogokkal kapcsolatos libertáriánus elmélet elutasít bármilyen törvényt, amely arra kötelez valakit, hogy másoknak segítsen, ideértve a vagyon újraelosztását adózás útján. Bár természetesen kíváncsatos, hogy a tehetősek támogassák a kevésbé szerencséseket – például az egészségügyi ellátás, a lakhatás vagy az oktatás támogatása útján –, ám az ilyen segítség nyújtását az egyén döntésére kell bízni, az állam erre senkit nem kényszeríthet. A libertáriánusok szerint az újraelosztást célzó adók a kényszerítés, sőt a lopás egy formájának tekinthetők. Az államnak nincs több joga a tehetős adófizetőt arra kötelezni, hogy a szegények javára indított jóléti programokat támogasson, mint a jó szándékú tolvajnak, aki azért lop pénzt a gazdagoktól, hogy a fedél nélkül élőknek juttassa.

A libertáriánus filozófia nem illeszkedik pontosan a politikai spektrumhoz. A laissez-faire gazdaságpolitikát valló konzervatívok gyakran szembekerülnek az olyan kulturális kérdésekben libertáriánus nézeteket vallókkal, mint az iskolai imádkozás, az abortusz, vagy a pornográfia korlátozása. És számos, a jóléti állam előnyeit hirdető ember vall libertáriánus nézeteket a meleg jogai, a gyermekszüléshez való jog, a szólásszabadság vagy az állam és az egyház szétválasztásának kérdésében.

Az 1980-as években a libertáriánus nézetek nagy erővel jelentek meg Ronald Reagan és Margaret Thatcher a piacot éltető és az állami beavatkozást ellenző retorikájában. Mint intellektuális doktrína, a libertarianizmus már korábban a jóléti állam tagadásaként jelent meg. A *Szabadság alkotmánya* (1960) című művében Friedrich A. Hayek (1899–1992) osztrák származású közgazdász-filozófus amellett érvelt, hogy bárminemű kísérlet, amelynek célja a nagyobb gazdasági egyenlőség elérése, szükségképpen kényszerítő és destruktív a szabad társadalomra nézve.³ A *kapitalizmus és szabadság* (1962) című művében Milton Friedman (1912–2006) amerikai közgazdász azt hangoztatta, hogy számos, széles körben elfogadott állami tevékenység az egyéni szabadság illegitim megsértése. A társadalombiztosítás vagy más, az állam által kötelezővé tett nyugdíjprogram egyike a leggyakrabban hangoztatott példáinak. „Ha valaki tudatosan a másnak

akar élni, anyagi javait ma akarja élvezni, tudatosan választja a szegény öregséget, akkor milyen joga szabad ebben megakadályoznunk?” – teszi fel Friedman a kérdést. Persze felszólíthatnánk az ilyen embert, hogy takarítson meg többet a nyugdíjas éveire gondolva, „de fel vagyunk-e jogosítva a kényszer alkalmazására azért, hogy megakadályozzuk abban, hogy saját választása szerint cselekedjen”?⁴

e) Friedman hasonló alapokon ellenzi a minimálbérrel kapcsolatos törvényeket. Az államnak nincs joga korlátozni a munkaadót abban, hogy milyen alacsony bért fizet alkalmazottainak, feltéve, hogy azok ezt elfogadják. Az állam akkor is megsérti az egyéni jogokat, ha törvényt hoz a foglalkoztatási diszkrimináció ellen. Ha a munkaadó a faj, a vallás vagy bármilyen más szempont alapján diszkriminálni akar, az államnak nincs joga, hogy megakadályozza őt ebben. Friedman véleménye szerint „az ilyen beavatkozás a szabadság csorbitásával jár, és korlátozza az önkéntes kooperációt”.⁵

g) Az egyes szakmák üzésére vonatkozó engedélyek szintén helytelenül avatkoznak be a választás szabadságába. Ha egy felkészületlen fodrász akarja a publikumnak saját, nem túlságosan színvonalas szolgáltatásait ajánlani, és egyes ügyfelek hajlandók ezt egy olcsó hajvágás reményében kipróbálni, az állam nem tilthatja meg az ilyen tranzakciót. Friedman logikáját még az orvosokra is kiterjeszti. Ha valaki egy olcsó vakbélműtétet szeretne, senki ne akadályozza meg abban, hogy annak a szolgáltatásait vegye igénybe, akiét akarja, függetlenül attól, hogy az illetőnek van-e engedélye, vagy nincs. Igaz ugyan, hogy a legtöbb ember szeretne valamilyen biztosítékot kapni orvosának szakképzettségéről, ám a piac képes az ilyen információ nyújtására. Az orvosok állami engedélyeztetése helyett Friedman azt javasolja, hogy a páciensek vegyék igénybe magánminősítők hitelesítését, mint amilyen a *Good Housekeeping* (Rendes háztartás).⁶

Szabadpiaci filozófia

Az *anarchia, állam és utópia* (1974) című könyvében Robert Nozick filozófiai alapon veszi védelmébe a libertáriánus elveket, és dob kesz-

tyűt az újraelosztás igazságosságát hirdető tanoknak. Azzal az állítással kezdi, hogy az egyének jogai „olyannyira erősek és átfogóak”, hogy ez „azt a kérdést veti fel, hogy egyáltalán van-e bármi, amit az állam megtehet”. Arra a következtetésre jut, hogy „csak a minimális állam léte indokolható, amelynek a tevékenysége a szerződések végrehajtásának kikényszerítésére, a lakosságnak az erőszakkal, lopással és csalással szembeni megvédelmezésére korlátozódik. Az ezen túlterjeszkedő állam megsérti az egyének azt a jogát, hogy nem kényszeríthető bizonyos dolgok megtételére, és ezért az ilyen állam léte igazolhatatlan.”⁷

Kiváltképp nem kényszeríthetők az emberek arra, hogy másoknak segítsenek. A gazdagokat azért adóztatni, hogy abból a szegényeket támogassák, a gazdagok kényszerítésének tekinthető. Sérti azt a jogukat, hogy az általuk tulajdonolt dolgokkal azt csináljanak, amit akarnak.

Nozick szerint a gazdasági egyenlőtlenséggel önmagában nincs semmi baj. Pusztán azt tudni, hogy a *Forbes* 400-as listán szereplőknek milliárdjaik vannak, míg másoknak egy fillérjük sincs, még semmit nem mond el erről a felállásról a tekintetben, hogy igazságos-e vagy sem. Nozick elutasítja azt a gondolatot, hogy az igazságos elosztás bizonyos mintát követ – például azonos jövedelmek vagy az alapvető igények azonos mértékű kielégítése. A lényeg, milyen alapon alakult ki az adott elosztás.

Nozick elutasítja az igazságossággal kapcsolatos hagyományos elméleteket, és olyanok mellett száll síkra, amelyek tiszteletben tartják az embereknek a szabadpiacon meghozott döntéseit. Úgy érvel, hogy az elosztás igazságos volta mindössze két feltétel függvénye: a) igazságos-e a javak eredeti birtoklása és igazságos volt-e az a mód, ahogy a javak egyik tulajdonostól a másikhoz kerülnek.⁸

Az első feltétel arra a kérdésre keresi a választ, hogy azok az erőforrások, amelyek segítségével az illető a vagyonához jutott, törvényesen voltak-e a birtokában (például, ha az illető vagyonát lopott áruk eladásával szerezte, akkor nincs joga ahhoz a vagyonhoz). A második feltétel arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon az illető

szabadpiaci csere formájában, vagy másoktól önkéntes ajándékozás formájában jutott-e a vagyonához. Ha a válasz mind a két kérdésre igenlő, akkor az illető jogszerűen birtokolja javait, és az állam nem veheti el azokat az ő hozzájárulása nélkül. Feltéve, hogy az első lépésben a vagyonszerzés nem törvénytelen módon történt, mindennemű újraelosztás, ami a szabadpiaci tevékenység eredménye, igazságos, függetlenül attól, hogy mekkora egyenlőtlenséggel jár.

ad. a) Nozick nem vitatja, hogy nehéz megállapítani, vajon az induláskori tulajdon, amely a jelenlegi gazdasági pozíciók létrejöttét eredményezte, önmagában igazságos-e vagy sem. Hogyan is tudhatnánk, hogy a jövedelem és vagyon mai eloszlása milyen mértékben tükröz nemzedékekkel korábban megtörtént földrablásokat és más javak erőszakkal, lopás vagy csalás útján történt megszerzését? Ha bizonyítható, hogy azok, akik ma a csúcson vannak, haszonélvezői a múltban elkövetett igazságtalanságoknak – mint amilyen például az afroamerikaiak rabszolgaságba döntése, vagy az öslakos indiánok vagyonának elrablása –, akkor Nozick szerint igazságot lehet szolgáltatni adózás, kárpótlás vagy más eszközök segítségével. Ám fontos felhívni arra a figyelmet, hogy ezek az intézkedések csak a múltbeli bűnök helyrehozására szolgálnak, és nem önmagában a nagyobb egyenlőség megteremtésére.

Nozick az újraelosztás dőreségét (már ahogy ő látja) Wilt Chamberlainnek, az 1970-es évek nagyszerű kosárlabdázójának elméleti példájával támasztja alá, aki akkoriban jelentős összeget, szezononként 200 000 dollárt keresett. Miután napjaink kosárlabdázó ikonja Michael Jordan, Nozick példáját vele frissíthetjük. Jordan a Chicago Bullsban töltött utolsó évében 31 millió dollárt keresett – meccsenként többet, mint Chamberlain az egész szezonban.

Michael Jordan pénze

Ne foglalkozzunk most az induláskori tulajdonnal, inkább tételezzük fel, ahogy Nozick javasolja, hogy az induláskori jövedelem és vagyon elosztása szerintünk igazságos, vagy ha úgy tetszik, tökéletesen egyenlő elosztást mutat. És akkor elkezdődik a kosárlabdászezon. Mindazok, akik Michael Jordant szeretnék a pályán látni, 5 dollárt tesznek egy dobozba, amikor jegyet vásárolnak. A doboz tartalma Jordanhoz vándorol. (Valójában Jordan a tulajdonosoktól kapja a fizetését, akik a csapat bevételeiből gazdálkodnak. Nozick leegyszerűsítése azt a célt szolgálja, hogy az önkéntes cserét vizsgáló filozófiai gondolatmenetre lehessen összpontosítani.)

Mivel számos ember szeretné látni Jordant játszani, sok néző lesz, és a doboz megtelik. A szezon végén Jordannak 31 millió dollárja van, sokkal többje, mint bárki másnak. Ennek eredményeképpen az induláskori elosztás – amelyet igazságosnak fogadtunk el – immáron nem áll fenn. Jordannak több pénze van, a többieknek kevesebb. Ám az új elosztás teljes mértékben önkéntes döntések eredménye. Kinek lehet oka panasza? Azoknak, akik jegyet vettek, hogy Jordant a pályán láthassák, aligha. Azok sem panaszkodhatnak, akik nem szeretik a kosárlabdát, és otthon maradtak; hiszen egy pennyt sem költöttek Jordanra, és nincsenek is rosszabb helyzetben, mint korábban. Jordannak végképp nincs oka panasza, ő úgy döntött, hogy jó fizetség ellenében kosárlabdázik.⁹

Nozick úgy véli, hogy ez a forgatókönyv két problémára is rámutat azon elméletek tekintetében, amelyek az igazságos elosztással kapcsolatos mintákkal operálnak. Először is a szabadság felborítja a mintákat. Ha valaki azt hiszi, hogy a gazdasági egyenlőtlenség igazságtalan, annak állandóan be kell avatkoznia a szabadpiacok működésébe, hogy korrigálja az emberek döntéseinek következményeit. Másodszor az ilyen beavatkozás – Jordan megadóztatása a rászorulókat támogatás célzó programok finanszírozása érdekében – nem csupán megváltoztatja a szabad elhatározásból végrehajtott tranzakciók eredményét, de megsérti Jordan jogait azzal, hogy megfosztja jövedelmétől. Valójában arra kényszeríti őt, hogy akarata ellenére jótékonykodjon.

Pontosan mi a baj Jordan bevételeinek megadóztatásával? Nozick szerint az erkölcsi tét túlmegy a pénzen. Amiről szerinte szó van, az nem kevesebb, mint az emberi szabadság. Gondolatmenete a

következő: „A munkából származó jövedelem megadóztatása lényegében kényszerszolgáltatásnak tekinthető.”¹⁰ Ha az államnak joga van ahhoz, hogy igényt nyújtson be a jövedelem valamekkora részére, akkor ahhoz is joga van, hogy az időm egy részére is igényt nyújtson be. Például ahelyett, hogy a jövedelem mondjuk 30%-át elveszi, akár arra is utasíthatna, hogy időm 30%-ában az államnak dolgozzak. Ám ha az állam arra kényszeríthet, hogy dolgozzak neki, akkor valószínűleg tulajdonosi jogokat érvényesít velem kapcsolatban.

„Valaki más munkája gyümölcsének elragadása azonos azzal, mintha az idejét ragadták volna el, és különböző tevékenységek elvégzésére utasították volna. Ha az emberek kényszeríthetnek bennünket bizonyos tevékenységek elvégzésére valamennyi ideig viszonzás nélkül, az azt jelenti, hogy meghatározhatják, hogy mit tegyünk, és döntésünktől függetlenül munkánknak mi legyen a célja. Ezzel részben tulajdonolni fognak minket, tulajdonjogot szereznek bennünk.”¹¹

Ez az érvelés elvezet bennünket a libertáriánus érvelés legfontosabb erkölcsi mozzanatához, az önrendelkezés eszméjéhez. Ha rendelkezem magam felett, akkor a munkaerőm felett is rendelkeznem kell. (Ha bárki utasíthat, hogy dolgozzam, az az ember az én uram, én pedig az ő rabszolgája vagyok.) Ám ha én rendelkezem a munkaerőm felett, akkor én rendelkezem munkám gyümölcsével is. (Ha valaki jogot formálhat a jövedelemre, az az ember rendelkezik a munkaerőmmel, következésképpen velem.) Ezért Nozick szerint Michael Jordan 31 millió dolláros jövedelmének megadóztatása a szegények megsegítése céljából, megsérti a jogait. Ezáltal valószínűleg azt állítja, hogy az állam vagy a közösség részben tulajdonolja őt.

A libertáriánus erkölcsi kontinuitást lát az adózástól (elveszik a jövedelemet) a kényszerszolgáltatás át (elveszik a munkaerőmet) a rabszolgaságig (megtagadják a jogomat, hogy rendelkezem magam felett):

Önrendelkezés	Elveszik
Személy	Rabszolgaság
Munka	Kényszerszolgáltatás
Munka gyümölcse	Adózás

Természetesen még a legmeredekebb progresszív jövedelemadóztatás sem vonja el bárki jövedelmének 100%-át. Így aztán az állam nem lép fel azzal az igénnyel, hogy adófizető állampolgárai felett teljes egészében rendelkezzen. Ám Nozick azt állítja, az állam részben igényt tart a felettünk való rendelkezésre, olyan mértékben, amely megfelel a jövedelmünkkel elvont azon hányadnak, amely a minimális állam feladatainak túlmenő feladatok finanszírozását szolgálja.

Rendelkezünk-e magunk felett?

Amikor Michael Jordan 1993-ban bejelentette, hogy visszavonul a kosárlabdától, a Chicago Bulls szurkolói vigasztalanok voltak. Később visszatért, és a Bullst három újabb bajnokságig vezette. Ám tételezzük fel, hogy 1993-ban a Chicago City Council (városi önkormányzat – a fordító megjegyzése) vagy éppen a Kongresszus, a Chicago Bulls szurkolók kétségbeesését orvosolandó, úgy dönt: Michael Jordant arra kötelezi, hogy a következő szezon egyharmadában játsszon. A legtöbb ember az ilyen törvényt igazságtalannak tartaná, mert sérti Jordan jogát a szabadsághoz. Ám ha a Kongresszus nem kötelezheti Jordant, hogy visszatérjen a kosárlabdapályára (akár csak a szezon egyharmadára), milyen jogon kényszerítheti őt arra, hogy a kosárlabdázásból szerzett jövedelme egyharmadáról lemondjon?

Azok, akik támogatják a jövedelmek újraelosztását az adózáson keresztül, különböző ellenvetéseket tesznek a libertáriánus logikával szemben. Ezeknek az ellenvetéseknek a legnagyobb része azonban megválaszolható.

1. számú ellenvetés: az adózás nem olyan rossz, mint a kényszerszolgáltatás

Az adózásra válaszol bármikor dönthetünk úgy, kevesebbet dolgozunk, és ezzel csökkentjük az adónkat; a kényszerszolgáltatás esetében erre nincs lehetőségünk.

A libertáriánusok válasza: Nos, igen. De miért akar az állam ilyen döntésre kényszeríteni? Vannak, akik a naplementét szeretik nézni, másoknak olyasmire van kedvük, ami pénzbe kerül – moziba,

étterembe járni, vitorlázni és így tovább. Miért fizessenek kevesebbet azok, akik a pihenést választják, mint akik olyan tevékenységeket, amelyek pénzbe kerülnek?

Nézzünk egy analógiát: egy betörő hatol be a lakásunkba, és van ideje, hogy eldöntse; az 1000 dolláros plazmatévének viszti el, vagy a matracban elrejtett 1000 dollár készpénzt. Talán azt reméljük, hogy inkább a tévét viszti el, mert akkor eldönthetjük, hogy a pótlására költsük-e az 1000 dollárt vagy sem. Ha a tolvaj az 1000 dollárt viszti el, megfoszt ettől a választási lehetőségtől (feltéve, hogy a tévét már nem tudjuk teljes áron visszacserélni). Ám az, hogy a tévé elvesztését részéssítjük előnyben (lásd: kevesebbet dolgozunk), érdektelen; a tolvaj (az állam) mindkét esetben bünt követ el, függetlenül attól, hogy az áldozat mit tesz vesztesége mérséklése érdekében.

2. számú ellenvetés: a szegényeknek nagyobb szükségük van a pénzre

A libertariánusok válasza: Igen, ez valószínűleg így van. Ám ez csak azt indokolja, hogy meggyőzzük a gazdagokat, támogassák önként a rászorulókat. Ettől még nem lehet Jordant vagy Gatest arra kényszeríteni, hogy jótékonykodjon. A gazdagoktól történő lopás attól még lopás marad, hogy a lopott pénzt a szegényeknek adjuk, mind-egy, hogy Robin Hood vagy az állam a tettes.

Nézzünk egy analógiát: pusztán, mert egy betegnek nagyobb szüksége van az egyik vesémre, mint nekem (tételezzük fel, hogy mindkét vesém egészséges), nem jelenti azt, hogy jogot formálhat rá. Hasonlóképpen az állam sem formálhat jogot az egyik vesémre, hogy segítsen egy veseelégtelenségben szenvedő betegen, bármennyire is sürgősen és halaszthatatlanul van rá szüksége. Miért? Mert a vesém az enyém. A szükség nem írja felül azt a fundamentális jogomat, hogy azt tegyek a javaimmal, amit akarok.

3. számú ellenvetés: Michael Jordan nem egyedül játszik. Tartozik azoknak, akik a sikeréhez hozzájárulnak

A libertariánusok válasza: Jordan sikere valóban másokon is múlik. A kosárlabda csapatjáték. Az emberek nem fizetnének 31 millió dollárt,

hogy lássák őt egy üres pályán, ahogy kosarakat dob. Soha nem kereshetett volna ennyi pénzt csapattársai, az edzők, az erőnléti trénerek, a bírók, a sportújságírók, a pályakarbantartók stb. nélkül.

Ám ezek az emberek már megkapták szolgáltatásaik piaci ellenértékét. Bár kevesebbet keresnek, mint Jordan, önként elfogadták a fizetséget az általuk elvégzett munkáért. Ezért nincs ok feltételezni, hogy Jordan tartozna nekik jövedelme valamekkora részének erejéig. És még ha tartozna is csapattársainak vagy az edzőknek, nehéz elfogadni, hogy ez az adósság indokolja jövedelmének megadóztatását, amiből a szegények élelmiszerjegyeket, a hajléktalanok pedig lakást kaphatnak.

4. számú ellenvetés: Jordan valójában hozzájárul, hogy megadóztassák. Egy demokratikus társadalom állampolgáraként van beleszólása az adórendszer alakításába, amelynek alanya

A libertariánusok válasza: A demokratikus egyetértés nem elég. Tételezzük fel, hogy Jordan az adótörvény ellen szavazott, de a törvényt mégis elfogadták. Az adóhatóság nyilván ragaszkodni fog ahhoz, hogy adóját befizesse. Lehet azzal érvelni, hogy a társadalom tagjaként Jordan (legalábbis implicite) elfogadja a többség akaratát, és betartja a törvényeket. Ám lehetséges lenne, hogy ezzel azt akarjuk mondani, hogy állampolgárként a társadalomban élve biankó csekket adunk a többségnek, és előre hozzájárulásunkat a törvényekhez, bármennyire is igazságtalanok?

Ha ez így van, a többség megadóztathatja a kisebbséget, sőt a vagyonát és a tulajdonát is elkobozhatja hozzájárulása nélkül. Mi lesz akkor az egyéni szabadságjogokkal? Ha a demokratikus egyetértés indokolja a tulajdon elvételét, akkor talán a szabadság elvételét is indokolhatja? Megfoszthat-e engem a többség a szólás- és vallásszabadságtól, mondván, demokratikus állampolgárként eleve megadtam a hozzájárulásomat mindahhoz, amit a többség elhatároz?

A libertariánus könnyedén megválaszolja e négy ellenvetés bármelyikét. Ám a következő ellenvetést már nem olyan könnyű megcáfolni:

5. számú ellenvetés: Jordan szerencsés

Jordan szerencsés, hogy tehetsége révén kitűnik a kosárlabdában, és azért is, mert egy olyan társadalomban él, amely értékeli, hogy valaki a levegőben suhanva egy labdát egy karikával szegélyezett hálóba juttat. Bármilyen keményen is dolgozott Jordan, hogy képességeit fejlessze, mégsem igényelhet elismerést azért, mert ilyen természet adta képességekkel rendelkezik, sem azért, mert olyan korban él, amelyben a kosárlabda népszerű, és gazdagon jutalmazza a játékosokat. Ezeket a körülményeket nem ő teremtette. Ezért nem mondhatjuk: morálisan indokolható, hogy a tehetsége révén megszerzett pénzt teljes egészében megtartsa. A közösség nem igazságtalan vele szemben, ha a jövedelmét mások érdekében megadóztatja.

A libertáriánusok válasza: Ez az ellenvetés valójában azt kérdőjelezi meg, hogy Jordan tehetsége igazán az övé-e. Ám ez a gondolatmenet potenciálisan veszélyes. Ha Jordan nem tarthatja meg azokat a javakat, amelyeket tehetsége gyakorlása révén szerzett, ez azt jelenti, hogy tehetsége valójában nem is az övé. És ha nem tulajdonolja a tehetségét és képességet, igazán nem is tulajdonolja saját magát. Ám ha nem Jordan tulajdonosa saját magának, akkor kicsoda? Biztosak vagyunk abban, hogy azt szeretnénk, ha egy közösség birtokolja tagjainak tulajdonosi jogait?

Sandel Az önrendelkezés koncepciója nagyon vonzó, különösen azoknak, akik az egyéni szabadságjogok számára keresnek erős megalapozást. Az az elgondolás, hogy én rendelkezem magam felett, nem pedig az állam vagy egy politikai közösség, egy lehetséges módja annak, hogy megindokoljuk, miért rossz a jogaim feláldozása mások jóléte érdekében. Emlékezzünk vissza a vonakodásunkra, hogy a testes embert lelőjük a hídról, hogy elzárjuk vele az elszabadult villamos útját. Nem azért habozunk, mert elismerjük, hogy az életével ő rendelkezik? Ha a testes ember maga ugrik le, hogy megmentse a pályán álldogáló munkásokat, keveseknek lenne ellenvetése. Végül is ez az ő élete. És mi nem vehetjük el az ő életét, és nem használhatjuk még oly jó célokra sem. Ugyanezt lehet elmondani a szerencsét-

len kabininasról. Ha Parker maga dönt úgy: feláldozza magát, hogy megmentse hajóstársait az éhhaláltól, a legtöbb ember azt mondaná, joga volt hozzá. Ám társainak nem volt joguk ahhoz, hogy a saját céljaikra igénybe vegyenek egy életet, amely nem az övék.

Sokan, akik elutasítják a laissez-faire közgazdaságtant, más területeken az önrendelkezésre hivatkoznak. Ez megmagyarázza, hogy miért vonzóak továbbra is a libertáriánus nézetek még olyan emberek számára is, akik egyébként a jóléti állam hívei. Vegyük például az önrendelkezés szerepét az olyan vitákban, mint a szüléssel kapcsolatos jogok, a szexuális erkölcs és a magánszférához való jog. Gyakran mondják: az állam ne tiltsa a fogamzásgátlók használatát vagy az abortuszt, mert a nők szabadon eldönthetik, hogy mit tegyenek a testükkel. A törvény ne büntesse a szexuális kicsapongást, a prostitúciót vagy a homoszexualitást, mondják sokan, mert a kényszerítéstől mentesen szabadon döntő felnőtteket nem lehet korlátozni abban, hogy ők válasszák meg szexuális partnereiket. Néhányan támogatják, hogy veseátültetési célra piac működjön, mondván, hogy az egyén testének birtokosa, és ezért joga van ahhoz, hogy testrészeit eladja. Néhányan ezt az elvet kiterjesztik a mások segítségével végrehajtott öngyilkosságra. Miután én vagyok az életem tulajdonosa, jogom van ahhoz, hogy befejezzem, ha úgy akarom, és igénybe vegyem egy együttműködni kész orvos (vagy bárki más) segítségét. Az államnak nincs joga megakadályozni engem abban, hogy testemmel vagy életemmel tetszésem szerint rendelkezem.

Az az elgondolás, hogy birtokoljuk saját magunkat, számos, a döntés szabadságával kapcsolatos gondolatmenetben szerepel. Ha én vagyok a testem, az életem és a személyiségem ura, senki ne korlátozzon abban, hogy mit teszek velük (feltéve, hogy másoknak nem okozok kárt). Bár ez az elgondolás nagyon vonzó, mégsem könnyű minden következményével együtt elfogadni.

Ha az olvasó vonzódik a libertáriánus eszmékhez, és kíváncsi arra, hogy az alkalmazásuk milyen messzire vezethet, vegye szemügyre a következő eseteket.

